

Strategija Europske unije za prava osoba s invaliditetom 2021.-2030.: od strateškog okvira do stvarnog neovisnog življenja

Uvod

Strategija Europske unije za prava osoba s invaliditetom za razdoblje 2021.–2030. jedan je od ključnih dokumenata kojim Europska unija potvrđuje da su prava osoba s invaliditetom neodvojivi dio ljudskih prava, jednakosti i demokratskog društva. Strategija je donesena u okviru šire politike „Unije jednakosti” te predstavlja nastavak nastojanja da se osobama s invaliditetom u svim državama članicama omogući ravnopravno sudjelovanje u društvu, pristup pravima, uslugama i mogućnostima te život bez diskriminacije.

Na polovici provedbenog razdoblja Europska komisija izradila je izvješće o napretku i dokument o unaprjeđenju Strategije do 2030. godine. Time se ne napušta postojeći strateški okvir, nego se obnavljaju i jačaju njegove obveze. Naglasak je stavljen na bolju provedbu postojećih aktivnosti, pokretanje novih vodećih inicijativa, snažnije praćenje napretka i veće usmjeravanje na područja u kojima osobe s invaliditetom i dalje ne osjećaju dovoljna poboljšanja u svakodnevnom životu.

Europska unija prepoznaje da osobe s invaliditetom nisu homogena skupina. Invaliditet može postojati od rođenja, nastati tijekom života ili biti povezan sa starenjem, a potrebe osoba s invaliditetom ovise o brojnim okolnostima: vrsti invaliditeta, dobi, spolu, mjestu stanovanja, obiteljskim prilikama, razini podrške, pristupačnosti okoline i dostupnosti usluga. Ipak, sve osobe s invaliditetom povezuje jedno temeljno polazište: imaju ista ljudska prava kao i svi drugi građani.

U tom smislu Strategija ne govori samo o posebnim mjerama za osobe s invaliditetom, nego o uklanjanju prepreka koje onemogućuju ravnopravno sudjelovanje u društvu. Te prepreke mogu biti fizičke, komunikacijske, digitalne, institucionalne, administrativne ili društvene. One se mogu nalaziti u zgradama, prometu, obrazovanju, zdravstvenom sustavu, tržištu rada, pravosuđu, sustavu socijalne skrbi ili u stavovima okoline. Zato Strategija polazi od toga da se prava osoba s invaliditetom moraju sustavno uključivati u sve politike, a ne promatrati izdvojeno.

Konvencija UN-a kao temelj Strategije

Strategija Europske unije temelji se na Konvenciji Ujedinjenih naroda o pravima osoba s invaliditetom. Konvencija obvezuje države i Europsku uniju da promiču, štite i osiguravaju puno i ravnopravno uživanje svih ljudskih prava i temeljnih sloboda osoba s invaliditetom. Ona mijenja pristup invaliditetu: osoba s invaliditetom ne promatra se kao pasivni korisnik skrbi, nego kao nositelj prava, osoba s vlastitim izborima, dostojanstvom i pravom na sudjelovanje.

Za područje neovisnog življenja osobito je važan članak 19. Konvencije, koji govori o pravu na neovisno življenje i uključenost u zajednicu. To pravo uključuje mogućnost da osoba s invaliditetom sama bira gdje će i s kim živjeti, da nije prisiljena živjeti u određenom obliku smještaja te da ima pristup uslugama podrške koje su joj potrebne za život u zajednici. Drugim riječima, pravo na neovisno življenje nije samo pravo na izlazak iz institucije. Ono znači pravo na život u zajednici uz potrebnu podršku, osobnu autonomiju, izbor i sigurnost.

Upravo zato je važno da se Strategija ne promatra samo kao dokument Europske komisije, nego kao okvir koji države članice trebaju pretočiti u stvarne politike. Neovisno življenje ne ostvaruje se deklarativno, nego kroz dostupne usluge osobne asistencije, pristupačno stanovanje, podršku u odlučivanju, uključivo obrazovanje, zapošljavanje, dostupnu zdravstvenu zaštitu, pristupačan prijevoz i lokalne zajednice koje ne isključuju.

Što znači unaprjeđenje Strategije do 2030.?

Unaprjeđenje Strategije ne znači donošenje potpuno novog dokumenta, nego jačanje provedbe postojećih ciljeva. U savjetovanjima provedenima na razini Europske unije prepoznato je da je zakonodavni i politički napredak važan, ali da konkretna poboljšanja u svakodnevnom životu osoba s invaliditetom još uvijek nisu dovoljna ni ujednačena. Drugim riječima, problem nije samo u nedostatku propisa, nego u provedbi, praćenju i odgovornosti.

Strategija se i dalje oslanja na osam prioritetnih područja: pristupačnost kao preduvjet prava, autonomije i jednakosti; uživanje prava Europske unije; dostojanstvenu kvalitetu života i neovisno

življenje; jednak pristup i nediskriminaciju; promicanje prava osoba s invaliditetom na globalnoj razini; učinkovitu provedbu Strategije; predvođenje vlastitim primjerom; te podizanje svijesti, praćenje i mjerenje napretka.

Na polovici razdoblja provedbe posebno su istaknuti neovisno življenje, zapošljavanje i pristupačnost kao ključni prioriteti budućeg djelovanja. Bez pristupačnosti osoba ne može koristiti prostor, uslugu ili informaciju. Bez zaposlenja i socijalne sigurnosti teško može ostvariti ekonomsku neovisnost. Bez dostupnih usluga u zajednici, osoba može ostati ovisna o institucionalnim oblicima skrbi ili o neformalnoj podršci obitelji, čak i kada želi živjeti samostalno.

Unaprjeđenje Strategije stoga stavlja naglasak na bolju koordinaciju, korištenje europskih fondova, jačanje Platforme za invaliditet, uključivanje organizacija osoba s invaliditetom i razvoj mjerljivih pokazatelja. Posebno se naglašava potreba prikupljanja kvalitetnijih podataka, uključujući podatke o osobama koje žive u institucijama, jer bez podataka nije moguće planirati učinkovite politike.

Pristupačnost kao preduvjet neovisnosti

Pristupačnost je jedan od temelja Strategije. Ona nije tehničko pitanje, nego preduvjet ostvarivanja prava. Osoba s invaliditetom može imati formalno priznato pravo na obrazovanje, zdravstvenu zaštitu, zapošljavanje ili sudjelovanje u javnom životu, ali ako ne može ući u zgradu, koristiti prijevoz, pristupiti digitalnoj usluzi ili razumjeti informaciju, to pravo ostaje teško ostvarivo.

Europska unija je u dosadašnjem razdoblju pokrenula i razvila važne instrumente u području pristupačnosti. Među njima se ističe Europski akt o pristupačnosti, koji se odnosi na pristupačnost ključnih proizvoda i usluga, poput računala, pametnih telefona, bankomata, elektroničkih komunikacija i e-trgovine. Uspostavljen je i AccessibleEU, europski resursni centar koji prikuplja znanje, primjere dobre prakse i stručnu podršku za provedbu politika pristupačnosti.

U unaprjeđenju Strategije posebno se ističe i uloga digitalne pristupačnosti, umjetne inteligencije i asistivnih tehnologija.

Tehnologija može snažno pridonijeti autonomiji osoba s invaliditetom, ali samo ako je dostupna, priuštiva i oblikovana tako da ne stvara nove oblike diskriminacije. Zato se najavljuje vodeća inicijativa usmjerena na pomoćne tehnologije i umjetnu inteligenciju, s ciljem boljeg povezivanja inovacija, tržišta, korisnika i javnih politika.

Pristupačnost se odnosi i na prijevoz. Nepristupačni autobusi, vlakovi, postaje, zračne luke, pristaništa ili informacije u stvarnom vremenu izravno ograničavaju mogućnost osobe da se školuje, radi, prima zdravstvenu skrb, sudjeluje u društvenom životu ili posjeti drugu državu članicu. Zato Strategija naglašava potrebu boljeg pristupa različitim oblicima prijevoza, uključujući željeznički, cestovni, vodni i zračni promet.

Uživanje prava Europske unije i sloboda kretanja

Jedan od važnih ciljeva Strategije je omogućiti osobama s invaliditetom da ravnopravno uživaju prava koja proizlaze iz građanstva Europske unije. To uključuje pravo na slobodno kretanje i boravak u drugim državama članicama, ali i pristup pravima, uslugama i pogodnostima koje su povezane sa statusom osobe s invaliditetom.

U tom je području osobito važna Europska iskaznica za osobe s invaliditetom i Europska parkirališna iskaznica. Njihova je svrha olakšati priznavanje statusa osobe s invaliditetom pri putovanju i boravku u drugim državama članicama. Time se želi smanjiti administrativne prepreke i omogućiti da osobe s invaliditetom lakše koriste određene pogodnosti, usluge i prava izvan države u kojoj inače žive.

Međutim, Strategija prepoznaje da razlike u procjeni invaliditeta i ostvarivanju prava među državama članicama i dalje stvaraju prepreke. Zato se predviđa međusobno učenje država članica o metodama procjene invaliditeta i razmjena iskustava kako bi se postupno gradilo zajedničko razumijevanje. Za osobe s invaliditetom to je važno jer mobilnost ne smije značiti gubitak podrške, nesigurnost ili dodatnu administrativnu prepreku.

Neovisno življenje kao srž Strategije

Jedno od najvažnijih područja Strategije odnosi se na dostojanstvenu kvalitetu života i neovisno življenje osoba s invaliditetom. Pravo na neovisno življenje predstavlja temelj osobne autonomije, jednakosti i ljudskog dostojanstva. Ono znači da osoba s invaliditetom ima pravo odlučiti gdje će i s kim živjeti, da nije prisiljena živjeti u određenom obliku smještaja te da ima dostupnu podršku potrebnu za život u zajednici.

Europska unija već više od desetljeća promiče deinstitucionalizaciju kroz politike, smjernice i financijske instrumente. U tom su kontekstu važne i Smjernice za neovisno življenje i uključivanje u zajednicu osoba s invaliditetom, donesene 2022. godine, koje usmjeravaju korištenje sredstava Europske unije prema razvoju podrške u zajednici, a ne prema održavanju institucionalnih oblika skrbi.

Međutim, srednjoročna evaluacija Strategije pokazuje da politička opredijeljenost sama po sebi nije dovoljna. Prema novijim procjenama Eurofounda, broj djece, odraslih osoba s invaliditetom i starijih osoba koje žive u rezidencijalnim institucijama u Europskoj uniji nije se smanjio, nego se u promatranom razdoblju povećao te se procjenjuje na oko 1,4 milijuna osoba. Taj podatak jasno pokazuje da proces deinstitucionalizacije nije dovršen i da je potrebno snažnije, usklađenije i mjerljivije djelovanje država članica.

Razlozi zbog kojih osobe s invaliditetom i dalje ne mogu ostvariti stvarno neovisno življenje višestruki su. Među ključnim preprekama ističu se nedostatak dostupnih i kvalitetnih usluga u zajednici, nepristupačnost stambenog okruženja, javnih prostora, prijevoza i informacija te ograničenja poslovne sposobnosti koja osobama onemogućuju donošenje odluka o vlastitom životu. Ako osoba nema pristupačan stan, osobnu asistenciju, podršku u odlučivanju, dostupne usluge i sigurnost prihoda, formalno pravo na život u zajednici ostaje ograničeno.

Zato Strategija neovisno življenje promatra kao sustav, a ne kao pojedinačnu mjeru. Ono zahtijeva pristupačno i priuštivo stanovanje, osobnu asistenciju, vršnjačku podršku, centre neovisnog življenja,

podršku u odlučivanju, kvalitetne socijalne usluge u zajednici i lokalne zajednice koje su spremne uključiti osobe s invaliditetom u sve segmente života. Neovisno življenje ostvaruje se ondje gdje osoba stvarno živi – u svojem domu, susjedstvu, gradu ili općini, i zato mora biti dostupno na lokalnoj razini.

Nova vodeća inicijativa: EU savez za neovisno življenje

Kako bi se ubrzao proces deinstitutionalizacije i osnažilo pravo osoba s invaliditetom na život u zajednici, Europska komisija u okviru unaprjeđenja Strategije pokreće novu vodeću inicijativu pod nazivom EU savez za neovisno življenje. Cilj ove inicijative je okupiti države članice, donositelje odluka, stručnjake, organizacije osoba s invaliditetom i druge relevantne dionike kako bi se razmjenjivala iskustva, prikupljali podaci i prepoznavali čimbenici koji pomažu ili otežavaju deinstitutionalizaciju. Poseban naglasak stavlja se na razvoj nacionalnih i lokalnih centara za neovisno življenje, uz korištenje sredstava Europske unije.

EU savez za neovisno življenje trebao bi omogućiti sustavnije praćenje procesa deinstitutionalizacije u državama članicama, uključujući analizu troškova i korištenje provedbeni dijaloga neovisnom življenju. Time se nastoji osigurati da deinstitutionalizacija ne ostane samo strateški cilj, nego proces koji se prati, vrednuje i povezuje s odgovornošću nadležnih tijela.

Komisija će ujedno poticati inovativna rješenja za neovisno življenje kroz programe i fondove Europske unije, uključujući Horizon Europe, Europski socijalni fond plus i Europski fond za regionalni razvoj. Posebno je važna najava razvoja Okvira za socijalne usluge izvrsnosti za osobe s invaliditetom, koji bi trebao pridonijeti kvalitetnijim, dostupnijim i na osobu usmjerenim uslugama podrške.

Važnost ove inicijative je u tome što potvrđuje da neovisno življenje ne može ovisiti samo o pojedinačnim projektima ili privremenim rješenjima. Potrebno je stvarati trajan i održiv sustav podrške u zajednici. To uključuje osobnu asistenciju, podršku u svakodnevnom životu, vršnjačku podršku, podržano odlučivanje, pristupačno stanovanje i druge individualizirane usluge koje poštuju volju, izbor i dostojanstvo osobe s invaliditetom.

EU savez za neovisno življenje zato predstavlja važan korak prema tome da se pravo na život u zajednici provodi dosljednije u svim državama članicama. Njegova stvarna vrijednost mjerit će se time hoće li pridonijeti smanjenju institucionalizacije i razvoju konkretnih usluga koje osobama s invaliditetom omogućuju da žive u zajednici, uz podršku koju same izaberu i trebaju.

Usluge u zajednici i osobna podrška

Jedan od ključnih uvjeta neovisnog življenja jest razvoj dostupnih i kvalitetnih usluga u zajednici. Strategija naglašava da Europska komisija želi promicati pristupačnu podršku u zajednici za osobe s invaliditetom, uključujući korištenje sredstava iz Europskog socijalnog fonda plus i Europskog fonda za regionalni razvoj. Time se jasno povezuje europsko financiranje s obvezom da se sredstva koriste za uključivanje, a ne za održavanje institucionalnih oblika skrbi.

Usluge u zajednici trebaju biti usmjerene na osobu. To znači da se podrška ne planira prema potrebama sustava, nego prema životnim okolnostima i izborima osobe s invaliditetom. Osobna asistencija, pomoć u kući, podrška pri zapošljavanju, psihosocijalna podrška, rehabilitacija, pristupačan prijevoz, usluge stanovanja uz podršku i podrška u odlučivanju trebaju omogućiti osobi da živi u vlastitom domu i zajednici.

Važno je naglasiti da neovisno življenje ne znači život bez podrške. Upravo suprotno, ono znači pravo na odgovarajuću podršku koja osobi omogućuje da donosi odluke, upravlja vlastitim životom i sudjeluje u zajednici. Podrška ne smije biti uvjetovana time da osoba živi u instituciji. Ona mora pratiti osobu tamo gdje osoba želi živjeti.

U tom smislu posebno je važan razvoj centara neovisnog življenja. Takvi centri mogu pružati informacije, savjetovanje, vršnjačku podršku, osnaživanje korisnika, povezivanje s uslugama i zagovaranje prava. Njihova je vrijednost upravo u tome što polaze od iskustva osoba s invaliditetom i načela „ništa o nama bez nas”.

Pristupačno i priuštivo stanovanje

Strategija jasno povezuje neovisno življenje sa stanovanjem. Osobe s invaliditetom izložene su većem riziku stambenih problema

i energetskega siromaštva od ostatka stanovništva. Razlozi su višestruki: niži prihodi, dodatni troškovi povezani s invaliditetom, nepristupačan stambeni fond, veće potrebe za energijom zbog medicinske opreme, pomagala, uređaja za mobilnost i asistivne tehnologije.

Zbog toga stambene i energetske politike moraju uključivati potrebe osoba s invaliditetom. Stanovanje koje je financijski dostupno, ali fizički nepristupačno, ne omogućuje neovisno življenje. Isto tako, energetska obnova zgrada koja ne uključuje pristupačnost može propustiti priliku da se postojeći stambeni fond učini pogodnijim za život osoba s invaliditetom i starijih osoba.

Europska komisija najavljuje da će u procjeni nacionalnih planova obnove zgrada uzimati u obzir pristupačnost te identificirati i širiti dobre prakse. Najavljeno je i posebno izvješće o uvjetima stanovanja osoba s invaliditetom diljem Europske unije. To je važno jer stambena politika često ne prepoznaje dovoljno specifične potrebe osoba s invaliditetom, iako bez pristupačnog i sigurnog doma nema stvarne deinstitucionalizacije.

Države članice pozivaju se da postave nacionalne ciljeve za promicanje neovisnog življenja, osobito kroz razvoj pristupačnog i priuštivog stanovanja te usluga u zajednici. Pritom se izričito navode osobna asistencija, centri neovisnog življenja, vršnjačka podrška i drugi oblici individualizirane podrške, uključujući podržano odlučivanje uz poštovanje volje pojedinca. To je važna poruka: stanovanje, podrška i izbor moraju biti povezani.

Socijalna zaštita i dodatni troškovi života s invaliditetom

Neovisno življenje nije moguće bez odgovarajuće socijalne zaštite. Osobe s invaliditetom u Europskoj uniji i dalje su izložene znatno većem riziku od siromaštva i socijalne isključenosti nego osobe bez invaliditeta. Rast troškova života dodatno pogađa kućanstva u kojima žive osobe s invaliditetom, jer invaliditet često nosi dodatne izdatke za prijevoz, lijekove, pomagala, asistivnu tehnologiju, njegu, podršku i prilagodbe prostora.

Strategija zato predviđa analitički rad i prikupljanje podataka o dodatnim troškovima života s invaliditetom. To je iznimno važno jer socijalna davanja i usluge često ne odražavaju stvarne troškove koje

osobe s invaliditetom imaju. Ako se ti troškovi ne prepoznaju, osoba može formalno imati određena prava, ali i dalje živjeti u siromaštvu, ovisnosti ili nesigurnosti.

Europska komisija potiče rasprave među državama članicama o tome kako se invaliditet prepoznaje i uzima u obzir u različitim sustavima socijalne zaštite. Države članice pozivaju se i na modernizaciju socijalne zaštite, uklanjanje nedostataka u obuhvatu i primjerenosti prava, kompenziranje dodatnih troškova života s invaliditetom, razvoj financiranja usmjerenog na osobu te uklanjanje prepreka koje obeshrabruju zapošljavanje.

To je posebno važno jer socijalna zaštita ne smije osobu držati u pasivnom položaju. Ona treba biti oslonac za aktivan život, zapošljavanje, sudjelovanje i samostalnost. Prava iz sustava socijalne zaštite trebaju pratiti osobu i njezine potrebe, a ne prisiljavati je na izbor između podrške i rada, između sigurnosti i neovisnosti.

Zapošljavanje kao dio neovisnog življenja

Zapošljavanje je također važan dio neovisnog življenja. Strategija naglašava da samo dio osoba s invaliditetom sudjeluje na tržištu rada te da je razlika u zaposlenosti između osoba s invaliditetom i osoba bez invaliditeta i dalje velika. Prepreke uključuju nepristupačnost, izostanak razumne prilagodbe, stereotipe, nedovoljnu podršku pri prijelazu iz obrazovanja u rad i sustave naknada koji ponekad mogu obeshrabriti zapošljavanje.

Europska komisija zato nastavlja rad na Paketu za zapošljavanje osoba s invaliditetom, koji uključuje smjernice, alate i primjere dobre prakse za uključivanje osoba s invaliditetom na kvalitetna i održiva radna mjesta. U unaprjeđenju Strategije najavljuje se dodatna razmjena praksi, usmjeravanje na umjetnu inteligenciju i asistivne tehnologije na radnom mjestu, prijelaz iz obrazovanja u zapošljavanje, zapošljavanje žena s invaliditetom te procjena provedbe razumne prilagodbe.

Za neovisno življenje rad nije samo izvor prihoda. Rad je i prostor socijalnog uključivanja, osobnog razvoja, doprinosa zajednici i jačanja samopouzdanja. Zato zapošljavanje osoba s invaliditetom ne smije biti promatrano samo kao socijalna mjera, nego kao pitanje jednakosti, ljudskih prava i uključivog gospodarstva.

Obrazovanje, zdravstvo i sudjelovanje u društvu

Strategija posebno naglašava jednak pristup i nediskriminaciju. U području obrazovanja osobe s invaliditetom i dalje se susreću s preprekama u pristupu redovnom obrazovanju. Djeci i mladima s invaliditetom potrebni su pristupačni prostori, prilagođeni materijali, stručna podrška, asistivna tehnologija, individualizirani pristupi i okruženje koje prihvaća različitost.

Inkluzivno obrazovanje važno je jer priprema osobu za život u zajednici, zapošljavanje i sudjelovanje u društvu. Ono je također važno za cijelu zajednicu jer djeca od najranije dobi uče živjeti s različitostima. Ako obrazovni sustav isključuje, posljedice se kasnije vide u zapošljavanju, socijalnoj uključenosti i kvaliteti života.

Zdravstvena zaštita također mora biti oblikovana s obzirom na potrebe osoba s invaliditetom. To uključuje pristupačne prostore, dostupnu komunikaciju, razumijevanje specifičnih potreba, uklanjanje administrativnih prepreka i edukaciju zdravstvenih djelatnika o pristupu utemeljenom na ljudskim pravima. Strategija posebno prepoznaje i osobe s kroničnim bolestima, rijetkim bolestima, demencijom, mentalnim teškoćama i invaliditetom stečenim tijekom života.

Sudjelovanje u kulturi, sportu, putovanjima i slobodnom vremenu također je dio neovisnog življenja. Osoba s invaliditetom nije uključena u zajednicu ako može ostvariti samo minimum socijalnih prava, ali ne može pristupiti knjižnici, sportskom objektu, kazalištu, muzeju, kulturnom događaju ili turističkoj usluzi. Kvaliteta života obuhvaća i pravo na druženje, odmor, stvaralaštvo, rekreaciju i javni život.

Sigurnost, pravna zaštita i pripravnost na krize

Unaprjeđenje Strategije prepoznaje i potrebu jačanja sigurnosti i pravne zaštite osoba s invaliditetom. Pristup pravosuđu zahtijeva uklanjanje praktičnih i pravnih prepreka, uključujući nepristupačne prostore, nerazumljive postupke, nedostatak procesnih prilagodbi i ograničenja poslovne sposobnosti. Osobe s invaliditetom trebaju moći sudjelovati u postupcima kao stranke, svjedoci, žrtve, ali i kao profesionalci u pravosudnom sustavu.

Posebno je važna zaštita od nasilja, iskorištavanja, zlostavljanja i govora mržnje. Žene i djevojčice s invaliditetom, djeca s teškoćama u razvoju, starije osobe s invaliditetom i osobe s intelektualnim, mentalnim ili psihosocijalnim teškoćama mogu biti izložene višestrukoj ranjivosti. Zato Strategija naglašava intersekcionalni pristup, odnosno potrebu da se invaliditet promatra zajedno s drugim okolnostima kao što su spol, dob, siromaštvo, etnička pripadnost ili drugi čimbenici.

Važno područje je i pripravnost na izvanredne situacije. Osobe s invaliditetom nerazmjerno su pogođene krizama i katastrofama jer često nemaju pristup pravodobnim upozorenjima, evakuaciji, prijevozu, medicinskoj opremi ili informacijama u pristupačnom obliku. Strategija zato najavljuje inicijativu „Spremni na sve, spremni za svakoga”, usmjerenu na uključivanje osoba s invaliditetom u sustave pripravnosti i kriznog upravljanja, edukaciju službi i razvoj pristupačnih smjernica.

Uloga država članica i lokalnih zajednica

Iako Strategija djeluje na razini Europske unije, njezin stvarni učinak ovisi o državama članicama i lokalnim zajednicama. Europska komisija može postavljati okvir, donositi inicijative, pratiti napredak i usmjeravati fondove, ali se svakodnevni život osoba s invaliditetom odvija na nacionalnoj i lokalnoj razini.

Države članice pozivaju se na postavljanje nacionalnih ciljeva za neovisno življenje, zapošljavanje, socijalnu zaštitu i pristupačno stanovanje. To znači da svaka država treba procijeniti vlastite prepreke, razviti planove i osigurati provedbu. Posebno je važno da se europska sredstva ne koriste za održavanje ili širenje institucionalnih oblika skrbi, nego za razvoj podrške u zajednici.

Lokalne zajednice imaju posebnu ulogu jer upravo one najbolje poznaju potrebe svojih stanovnika. Pristupačan prijevoz, dostupne usluge, centri neovisnog življenja, stanovanje uz podršku, domovi zdravlja, škole, vrtići, kulturne i sportske ustanove – sve su to elementi koji se ostvaruju u lokalnom prostoru. Ako lokalna zajednica nije uključiva, ni najbolja strategija ne može osigurati stvarnu jednakost.

Zato je važno da osobe s invaliditetom i njihove organizacije budu uključene u planiranje, provedbu i praćenje politika. Načelo

„ništa o nama bez nas” mora biti stvarno, a ne samo deklarativno. Organizacije osoba s invaliditetom imaju znanje iz iskustva, prepoznaju prepreke koje administracija često ne vidi i mogu pomoći da mjere budu usmjerene prema stvarnim potrebama korisnika.

Praćenje, podaci i odgovornost

Jedna od važnih poruka srednjoročne evaluacije jest potreba za boljim praćenjem i prikupljanjem podataka. Bez jasnih pokazatelja nije moguće znati smanjuje li se institucionalizacija, povećava li se dostupnost osobne asistencije, koliko osoba s invaliditetom ima pristup pristupačnom stanovanju, koliko ih je zaposleno, koliko ih živi u siromaštvu i koliko ih može koristiti usluge u zajednici.

Europska komisija najavljuje jačanje prikupljanja podataka, uključujući podatke o osobama koje žive u institucijama i povezanim troškovima. Također se ističe potreba praćenja korištenja europskih sredstava u skladu s ciljevima Strategije i Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom. To je važno jer financiranje mora podupirati uključivanje, a ne produbljivati postojeće prepreke.

Odgovornost znači da se napredak ne mjeri samo brojem donesenih dokumenata, nego promjenama u životu osoba s invaliditetom. Može li osoba odabrati gdje će živjeti? Ima li pristup osobnoj asistenciji? Može li koristiti javni prijevoz? Ima li dostupnu zdravstvenu zaštitu? Može li raditi uz razumnu prilagodbu? Može li sudjelovati u kulturnom, sportskom i političkom životu? To su pitanja na kojima se mjeri stvarna vrijednost Strategije.

Zaključak

Strategija Europske unije za prava osoba s invaliditetom 2021.–2030. važan je politički i vrijednosni okvir za izgradnju Europe jednakosti. Njezino unaprjeđenje na polovici provedbenog razdoblja pokazuje da su ostvareni pomaci, ali i da osobe s invaliditetom u svakodnevnom životu još uvijek nailaze na brojne prepreke. Zato je naglasak do 2030. stavljen na provedbu, odgovornost, praćenje i konkretne rezultate.

U središtu Strategije nalazi se pravo osoba s invaliditetom na dostojanstven život, izbor, autonomiju i sudjelovanje. Neovisno

življenje pritom nije usko socijalno pitanje, nego temeljno ljudsko pravo. Ono zahtijeva pristupačno okruženje, dostupne usluge u zajednici, osobnu asistenciju, podržano odlučivanje, priuštivo i pristupačno stanovanje, socijalnu sigurnost, mogućnost rada, obrazovanja, zdravstvene zaštite i sudjelovanja u društvu.

Srednjoročna evaluacija jasno pokazuje da Europska unija i države članice moraju učiniti više kako bi se prava iz strategija i konvencija pretočila u stvarni život. Posebno zabrinjava podatak da velik broj osoba s invaliditetom, djece i starijih osoba i dalje živi u institucijama. To potvrđuje da deinstitucionalizacija ne može biti samo cilj na papiru, nego mora biti praćena razvojem stvarnih alternativa u zajednici.

Za osobe s invaliditetom Strategija ima značenje samo ako dovede do promjena koje se osjećaju u svakodnevici: dostupnog doma, pristupačnog prijevoza, podrške u zajednici, mogućnosti rada, korištenja javnih usluga, sigurnosti i poštovanja osobnog izbora. Upravo zato neovisno življenje ostaje srž jednakosti i dostojanstva osoba s invaliditetom.

Europa jednakosti ne gradi se samo donošenjem strategija, nego njihovom provedbom. Ona se gradi uklanjanjem prepreka, osiguravanjem podrške i stvaranjem zajednica u kojima osobe s invaliditetom mogu živjeti kao ravnopravni građani – slobodno, sigurno, uključeno i prema vlastitom izboru.